

Souvenir de Paris

Inspiratiesessie AFK
Le Bal, cultuurmissie
Parijs, 7 – 9 februari 2018

2018

Le Bal Café

Le Centquatre

Le Centquatre

Les Laboratoires
d'Aubervillier

La Place

AE amsterdams
fonds voor de
kunst

Burgerschap door Beelden

Inleiding

Tijdens het werkbezoek van de Nederlandse delegatie aan Parijs onder leiding van minister Ingrid Engelshoven (OCW) en de Amsterdamse wethouder Kunst en Cultuur, Simone Kukenheim, organiseerde het AFK op 9 februari een bijeenkomst in kunstinstelling Le Bal. Het bezoek bestond uit een rondleiding door directeur en mede-oprichter Le Bal, Diane Dufour, en aansluitend een werklunch. Tijdens deze lunch spraken zo'n dertig afgevaardigden van Amsterdamse kunst- en cultuurinstellingen over publieksbereik, in het bijzonder over het binden van nieuwe doelgroepen

in een cultureel veranderende stad. Tijdens de verschillende tafels onder leiding van Diane Dufour, AFK-directeur Annabelle Birnie, Alexandra Baudelot (co-directeur Les Laboratoires d'Aubervilliers) en Kai van Hasselt (Noha, adviseur stedelijke en culturele strategie) deelden de Nederlandse deelnemers hun ervaringen en uitdagingen met elkaar voor de korte en lange termijn. Onderstaand verslag vormt een weerslag van de voornaamste thema's en conclusies, waarin de ervaringen van de Franse collega's centraal staan.

'En suspens'

Bevlogen leidde Diane Dufour het Amsterdamse gezelschap rond in de tentoonstelling 'En suspens' (In Between). Deze door haarzelf samengestelde expositie belicht allerlei tussensituaties, waar mensen zich (ongewild) in bevinden, hetzij geografisch, in tijd of qua politieke of sociale status. Een opvallend werk was een fotoreeks van de Duitse kunstenaar Sebastian Stumpf, (still from Puddles, 2013) waarin een serie beelden steeds op de weg, langs de kant of in plassen water ligt. Het argeloze karakter van de manier waarop de beelden in het landschap opgaan, lijkt een hommage aan de Nederlandse kunstenaar Bas

Jan Ader - de meester van het vallen en verdwijnen - zelf ook in de tentoonstelling vertegenwoordigd. Ook de beelden van fotograaf Henk Wilschut die jarenlang de ontwikkelingen, opkomst en ondergang van de migrantenkampen in Calais en hun inwoners volgde, zetten aan tot denken. Eén van de meest confronterende werken is een promotievideo van een Chinees bedrijf dat toont hoe het middels geavanceerde gezichtsherkenningsoftware bijna alle, nietsvermoedende passanten in een winkelcentrum binnen seconden weet te herkennen.

Terugblik op de missie

Na een welkomstwoord van AFK-directeur Annabelle Birnie, sprak Barbera Wolfensberger, directeur-generaal Cultuur en Media bij het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap over haar bevindingen gedurende het driedaagse Parijse bezoek. Ze was naast de verschillende plekken en ontmoetingen in het bijzonder geïnspireerd geraakt door het idee van 'citizenship through images' zoals Diane Dufour dat tijdens haar tour door Le Bal verwoordde: Het creëren van burgerschap door bezoekers in staat te stellen om beelden te lezen, te analyseren en te duiden. Ze reflecteerde op de betekenis van dat begrip en de opgave om, in het bijzonder jongeren daarmee de huidige maatschappij te laten beschouwen.

Tijdens de daaropvolgende werklunch werden aan vier tafels acht gesprekken gevoerd. Halverwege het gesprek rouleerden de gespreksleiders. De Franse gasten, Alexandra Baudelot en Diane Dufour, spraken met de Nederlandse missieleden over hun respectievelijke ervaringen bij Les Laboratoires d'Aubervilliers en Le Bal. Annabelle Birnie en Kai van Hasselt blikten met hun tafelgenoten terug op de persoonlijke hoogtepunten van de missie: Als de oproep van Dufour en Wolfensberger er een tot een burgerschap door beelden was, wat waren dan de bij de aanwezigen beklievende beelden van Parijs en Parijse instellingen?

In Focus: Le Bal

Le Bal is in 2010 opgericht door de vermaarde Franse fotograaf en filmmaker Raymond Depardon en Diane Dufour, toenmalig directeur bij fotoagentschap Magnum Photos. Le Bal is gewijd aan beeld in de ruime zin des woords, waaronder fotografie, film, performance en publicaties. Deze kleine instelling aan de voet van de bekende wijk Montmartre is gehuisvest in een voormalige danszaal, vandaar de naam. Daar waar de meeste Franse kunstinstellingen ofwel geheel gefinancierd zijn uit publieke middelen ofwel volledig uit private (de zogenaamde fondations) kent Le Bal een financieringsmix. Het jaarbudget van twee miljoen euro komt voor een derde uit eigen inkomsten zoals entreegelden en verkoop publicaties, voor een derde uit subsidie van de stad Parijs en de landelijke overheid en voor een derde uit sponsoring door privépersonen of bedrijven met een sociale signatuur.

Le Bal heeft geen eigen collectie en ontwikkelt tentoonstellingen waarin de rol en betekenis van beeld voor het voetlicht wordt gebracht. Daarnaast ontwikkelt Le Bal speciale 'outreach' programma's voor kinderen en jongeren onder de noemer 'La Fabrique du Regard'. De Nederlandse delegatie is verrast te vernemen dat de helft van het team en het budget hieraan gewijd is. Een derde element zijn de wekelijkse lezingen en gesprekken die Le Bal organiseert met kunstenaars, beeldspecialisten en onderzoekers over allerhande onderwerpen. Tenslotte ontwikkelt Le Bal eigen publicaties. Het programma wordt uitgevoerd door een team van twintig medewerkers.

Le Bal & publieksbereik: Citizenship through Images

Van oudsher bevinden Parijse kunstinstellingen zich in het centrum rondom de Seine. De laatste tien jaar vestigen steeds meer culturele instellingen zich in de noordelijke regio's van de stad zoals Kadist, 104 en de grote concerthall La Philharmonie. Le Bal heeft haar bestaansrecht zelfs mede te danken aan de ligging vlakbij de périphérique. Een van de doelstellingen van Le Bal is om kinderen en jongeren in de leeftijd van zes tot achttien jaar visueel geletterd te maken. Anders gezegd, hen burgerschap te laten verwerven door het bekijken en analyseren van beelden over de actualiteit, de publieke ruimte en de media. 'Citizenship through images', noemt Diane Dufour dit. Noordelijk van Le Bal, net buiten de ringweg, wonen veel jongeren (16-17 jaar) die in moeilijke sociaal economische omstandigheden verkeren. Zij leven in een kleine cirkel, komen zelden de banlieue uit en zijn vatbaar voor negatieve beïnvloeding door internet. Alhoewel Parijs slechts een kwartier c.q. één metrokaartje verwijderd is, komen ze er nooit - simpelweg omdat niemand in hun omgeving dat doet. Op deze doelgroep richt Le Bal zich onder meer. Mede door deze missie, het visueel trainen van jongeren, trok toenmalig burgemeester Bertrand Delanoë over de streep om het pand voor Le Bal te kopen.

Het jongerenprogramma van Le Bal beperkt zich niet tot een bezoek aan de eigen instelling, maar neemt de jongeren ook op sleeptouw naar andere Parijse instellingen zoals Centre Pompidou, fotomuseum Jeu de Paume, het theater, fotoagentschap Magnum, persbureau Reuters en de krant. Op de vraag uit het Nederlandse gezelschap hoe kinderen reageren als ze bijvoorbeeld voor het eerst van hun leven Pompidou bezoeken, antwoordt Dufour dat de aanvangsbelangstelling vaak gering is en ze even moeten 'wennen'. Een deel van het programma dat veertig tot tweehonderd uur in beslag neemt, vindt plaats op de scholen zelf. Om politiek maatschappelijke betrokkenheid te stimuleren en 'hogere waarden' aan te kaarten, zet Le Bal beelden in. Uit de Nederlandse groep ontstaat nieuwsgierigheid naar de wijze waarop Le Bal dat precies bereikt. Dufour legt uit dat de houding niet die is van alwetende docent die zijn onwetende pupil onderwijst, maar dat dialoog

en debat de sleutelwoorden zijn. Eenvoudige vragen als: 'wie maakt de foto', waarom of met welk doel', 'wat is er niet in beeld of wat zie je niet', stimuleren het gesprek. Het gaat daarbij niet om de namen van de kunstenaars of de betekenis van hun oeuvre, maar puur om de inhoud van het beeld en het filteren ervan. Op deze wijze komen allerlei thema's aan bod. Een van de aanwezigen wil weten wat de moeilijkheidsgraad is van die beelden en of er enkel eenduidige, herkenbare foto's ingezet worden. Dufour geeft aan dat gebleken is dat kinderen en jongeren geen enkele moeite hebben met abstracte of conceptuele foto's of kunst. De conceptuele video 'The Green Line' van kunstenaar Francis Alÿs over de grens tussen Israël en Palestina zit bijvoorbeeld ook in het programma.

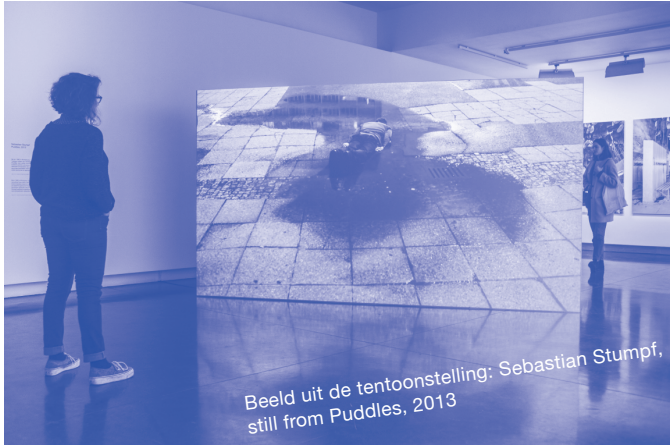
Le Bal had van tevoren geen grootse strategie ontwikkeld om hun programma uit te rollen, het is met vallen en opstaan tot stand gekomen. Ze zijn op een bijna naïeve wijze van start gegaan door de scholen rechtstreeks te benaderen. Dit bleken zeer gesloten bastions te zijn die niet op hun komst zaten te wachten. Toch, door vol te houden, opende de ene na de andere school zich voor hun ideeën en programma. Momenteel is er zelfs een wachtlijst. De kunstinstelling bereikt 2.000 kinderen en jongeren per jaar. In totaal vijftig kunstenaars werken op jaarbasis met de jongeren samen door bijvoorbeeld kranten of films te maken. Het gesprek komt op de wijze waarop Le Bal de band onderhoudt met de scholieren, ook na het programma. Alle scholieren die hebben deelgenomen, krijgen een gratis toegangspas voor Le Bal die ongelimiteerd geldig is. De pashouder kan een introducee meenemen. Maar ook voor Le Bal liggen er nog de nodige uitdagingen. Dufour geeft toe dat in de praktijk slechts tien procent van de jongeren gebruik maakt van hun pas. Uit het gezelschap komt de suggestie om de spin-off van hun programma te laten meten door een universiteit en het verhogen van participatie als onderzoeksvraag aan te bieden.

Welke culturele plek of organisatie is je het meeste bijgebleven – en waarom?

La Place, centrum voor hiphopcultuur maakte diepe indruk op mij en veel anderen. Vanwege de fenomenale mediatheek die verdieping biedt op de historie van de hiphopraktijk, de jaloersmakende techniek en de wijze waarop alle aspecten van hiphopcultuur; dans, muziek, video, graffiti en spoken word er samen komen. En dan staat het ook nog eens niet in de periferie, maar midden in het centrum, als onderdeel van het heropende winkelcentrum en OV-knooppunt Les Halles.

La Colonie, nabij Gare du Nord. Geweldig concept dat overdag plek biedt aan debat en 's avonds aan het nachtleven - begonnen door een drietal kunstenaars dat fel gekant is tegen overheidsfinanciering. De barinkomsten van het uitgaanspubliek dienen als financiering voor de maatschappelijke en culturele programma's overdag, die zich op de buurt richten.

De plek **Centquatre (104)** nabij de perierique is een voorbeeld van de schaal waarop een instelling in een wat minderbedeelde buurt wordt opgezet. Sinds 2008 werken beeldende en uitvoerende makers aan performances, voorstellingen en festivals in kunstwerken en worden beurzen en allerhande 104 georganiseerd. En dan zitten er ook nog een tweedehands (kleding)winkel, café's, restaurants en natuurlijk een buurtontmoetingsplek.

Beeld uit de tentoonstelling: Sebastian Stumpf, still from Puddles, 2013

Tijdens een bezoek aan een schooltheatervoorstelling in **Theatre de la Ville**, viel het me op dat elk kind zijn eigen kaartje kreeg, dat individueel gescheurd werd. Een klein gebaar, maar het staat voor mij symbool voor de aandacht voor en betekenis die in deze stad aan cultuur wordt gegeven.

Voor mij was het bezoek aan het theater **La Gaité Lyrique** in de Noorderlijke Marais een eyeopener. Oorspronkelijk opgericht als operette plek laat 19de eeuw, is het nu een vernieuwende, moderne en breed geprogrammeerde theater- en concertzaal. Opvallend hoe mede dankzij de architecturale ingrepen het theater ook overdag, zonder voorstelling, een thuis voor velen is: Van ontmoetingsplek tot informele werkplek voor creatieve makers en buurtbewoners.

De **Fondation Lafayette Anticipations**, een nieuwe multidisciplinaire productieplek en residency voor kunstenaars van het gelijknamige warenhuis dat in maart 2018 in de Marais opent is door OMA/Rem Koolhaas prachtig verbouwd. Een groots voorbeeld van hoe privaat mecenaat en de publieksbrede benadering van kunst door de overheid elkaar niet bijten, maar juist kunnen versterken.

Het live zien van het **Theatre du Bouffes du Nord**, waar één van de grootste theatervernieuwers van de afgelopen eeuw, Peter Brook, gewerkt heeft, was meer dan indrukwekkend. Zijn bekendste boek, *The Empty Stage*, heeft een grote invloed gehad op theatermakers door heel Europa. Dit oude vaudevilletheater is voor makers al 35 jaar een soort bedevaartsoort.

AFK-werklunch in Le Bal Café

Wat heb je tijdens de missie gehoord of gezien, dat je aan het denken heeft gezet?

Ville de Calais: Henk Wildschut, 2016

Het vermeend intensieve theaterbezoek in Parijs blijkt mee te vallen: De gemiddelde Parijse theaterbezoeker gaat één a twee keer per jaar. Het debat over het belang van het vinden van **nieuw versus bestaand publiek** en het intensiveren van bezoek speelt hier in Parijs ook.

Er lijken hier middelen vanuit de stad beschikbaar waarmee je **iets nieuws als Le Bal in één keer neer kan zetten**. Dat slaagt weliswaar alleen onder leiding van zo'n gedreven persoon als Diane Dufour. Zet daar tegenover de Nederlandse situatie waarin initiatieven ontstaan die 'onbetaald' opstarten c.q. in eigen tijd van de grond moeten komen - bij voorbaat een veel langere weg.

De **financiering en organisatiegraad** van de Parijse culturele instellingen gaat onze realiteit en voorstellingsvermogen ver te boven. Maar die grootsheid en hoge bezoekersaantallen leveren soms ook een spanningsveld op tussen de gevestigde en nieuwe, experimentele kunst en cultuur op.

De Parijse ervaringen deden me denken aan de **kracht van uitwisseling**. Dat je in een project bijvoorbeeld jonge makers laat coachen door een ervaren theatermaker. Het gaat dan om het belang van niet alles af te willen regisseren volgens de eigen blik (van de ervaren regisseur), maar om ook ruimte te laten voor hoe de (jonge) makers het zelf voor ogen hebben.

Parijs is zoveel **groter en diverser** dan Amsterdam en voelt tegelijkertijd sterk **centraal geregisseerd**. Ik vraag me af wat we hiervan in Amsterdam kunnen leren?

Cultuur lijkt hier minder te gaan over sociaaleconomische relevantie, dan over de **intrinsieke waarde en symbolische betekenis**. Bovendien wordt kunst breed gedragen: een taxichauffeur informeerde ons over welke opera er speelt.

Rondleiding in Le Bal door Diane Dufour

In Focus: Les Laboratoires d'Aubervilliers

Les Laboratoires, dat gesitueerd is in een noord-oostelijke banlieue van Parijs, ligt nog excentrischer dan Le Bal. In de wijk Aubervilliers wonen veel immigranten en mensen in precair sociaal-economische omstandigheden. Wanneer iemand vraagt hoe het staat met de interesse van de lokale bevolking in kunst, geeft Alexandra Baudelot grif toe dat hier geen bijzondere interesse voor is. Les Laboratoires stamt uit de jaren negentig en richt zich zowel op podium- en beeldende kunst als mengvormen daarvan. Kunstenaars worden uitgenodigd om een project te ontwikkelen in relatie tot de gemeenschap. Het accent ligt niet zozeer op het eindproduct, de tentoonstelling of voorstelling - het ontstaansproces, vaak een samenwerking tussen makers en lokale gemeenschap, is minstens even belangrijk.

Aangezien er niet de verplichting is dat iedere activiteit tot een voorstelling of tentoonstelling leidt, vraagt de delegatie zich af wie Alexandra precies als haar publiek beschouwt. Ze rekent niet uitsluitend de bezoekers van de tentoonstellingen en voorstellingen tot het publiek, maar ook de mensen die deel uitmaken van het proces omdat ze meewerken aan het project. Participatie en co-creatie is het adagium, legt Baudelot verder uit. Les Laboratoires werkt met vijf tot zes makers per jaar die zeker niet allemaal ervaring hebben met collaboratieve projecten. De looptijd van de projecten varieert van drie maanden tot twee jaar. Les Laboratoires werkt met zowel Franse als internationale kunstenaars samen. De in Amsterdam wonende kunstenaar Yael Davids deed hier in 2015 bijvoorbeeld een residence. Les Laboratoires wordt gefinancierd door de gemeente Aubervilliers, het departement, de regio en de landelijke overheid.

Les Laboratoires d'Aubervilliers & publieksbereik

Van de vele projecten die Les Laboratoires hebben uitgevoerd in de wijk licht Alexandra Baudelot er één in detail uit: 'Musée Précaire Albinet' (The Precarious museum of Albinet), een initiatief van de beroemde Zwitserse kunstenaar Thomas Hirschhorn. Het was een impactrijk project dat gedurende drie maanden plaats vond in het voorjaar van 2004 en exemplarisch is voor de werkwijze van Les Laboratoires. Hirschhorn is één van de pioniers die al in de beginjaren van Les Laboratoires zijn atelier in Aubervilliers vestigde; daar waar het echte leven is, en om tegenwicht te bieden aan de museale binnenstad van Parijs. Zijn motto: 'Art can be anywhere'. In een emblematisch gebouw dat onderdeel is van de Cité van Albinet in de wijk Aubervilliers creëerde de kunstenaar samen met een groep van veertig jongeren van achttien tot twintig jaar een mini-cultureel centrum - compleet met expositieruimte, bibliotheek, een bar gewijd aan de emancipatie van de vrouwen in deze wijk, een zaal voor lezingen en schrijfateliers rond de tentoongestelde kunstwerken.

Zoals met alle projecten die Les Laboratoires ontwikkelt worden de deelnemers gevonden via het uitgebreide, vertakte netwerk dat ze in de loop der jaren opgebouwd hebben. Hirschhorn overtuigde Centre Pompidou, dat werk van hem in de collectie heeft, om een aantal meesterwerken in bruikleen af te staan aan het Musée Précaire. Andy Warhol, Marcel Duchamp, Malevich, Mondriaan, Dalí, Beuys, Le Corbusier, Léger, zijn kunstenaars die volgens Hirschhorn de kunstwereld en de wereld hebben willen veranderen. Met dit project wilde Hirschhorn een museum met zijn burens maken, een museum om de hoek, net zoals de bakker en het café om de hoek. In een wijk die kampt met hoge werkloosheid onder jongeren en een hoge uitval op scholen, gaf dit project een positieve impuls van hoop. Een van de delegatieleden vraagt hoe de relatie met de deelnemers wordt onderhouden na afloop van het project. Baudelot bekent dat er vaak geen follow-up is na een project. Een complicerende factor vormt het blijven bereiken van de (oud)-deelnemers, die relatief gemakkelijk uit zicht verdwijnen. Maar ook het vasthouden van de betrokkenheid van de desbetreffende kunstenaars/makers blijft een uitdaging, omdat ze zich inmiddels verbonden hebben aan andere projecten en plekken.

AFK Le Bal - Overzicht geregistreerde deelnemers

Deelnemers

Parijs Sessie

Alexandra Baudelot	Directeur, Les Laboratoires d'Aubervilliers
Annabelle Birnie	Directeur-bestuurder, Amsterdams Fonds voor de Kunst
Anne Breure	Artistiek directeur, Veem House for Performance
Anneke Jansen	Directeur, Asko Schönberg
Barbera Wolfensberger	Directeur-generaal Cultuur en Media
Clayde Menso	Directeur, Amerpodia
Diane Dufour	Directeur, Le Bal
Erica van Eeghen	Artistiek directeur, de Toneelmakerij
Esther Gaarlandt	Hoofd programmering, Amerpodia
Fedor Teunisse	Artistiek directeur, Asko Schönberg
Hester Wandel	Senior conservator, Zaans Museum
Jacqueline Grandjean	Directeur, Oude Kerk
Jan Willem Sieburgh	Interim-zakelijk directeur, Stedelijk Museum
Jorinde Keesmaat	freelance regisseur van operavoorstellingen
Kai van Hasselt	mede-oprichter, Noha
Kees Heus	Programmeur, Paradiso
Laurien Saraber	Adjunct-directeur, Amsterdams Fonds voor de Kunst
Laurentine Pels Rijcken	Plaatsvervangend directeur, Paradiso
Luc Deleau	Zakelijk directeur, Super-Sonic Jazz
Manja Topper	Artistiek directeur, Dood paard
Maritska Witte	Adjunct-directeur, ICK Amsterdam
Marloes Krijnen	Directeur, Foam
Masa Spaan	Curator, Wonderfeet Festival
Michael Huijser	Algemeen-directeur, Scheepvaartmuseum
Mijke Loeven	Directeur, Bimhuis
Milou Halbesma	Directeur publiekszaken, Van Gogh museum
Natalie Beckers	Hoofd publieksinformatie / Adjunct directeur, Podium Mozaïek
Nynke de Haan	Directeur Trustfonds, Rijksakademie van beeldende kunsten
Paul Knieriem	Regisseur Toneelschuur en jeugdtheatergezelschap De Toneelmakerij
Peggy Brandon	Directeur, MOCCA Amsterdam
Raymond Querido	Publiciteit, verkoop en educatie, Dood Paard
Rutger Gernandt	Zakelijk directeur, Ulrike Quade Company
Sanne Boersma	Zakelijke leiding & internationale verkoop, NBprojects
Simone Meijer	Secretaris Muziek & Muziektheater, Amsterdams Fonds voor de Kunst
Touria Meliani	Algemeen directeur, Tolhuistuin
Wouter van Ransbeek	Adjunct-directeur, Toneelgroep Amsterdam

Colofon:

Verslag door Nanda Janssen, kunstkriticus en curator, Parijs
Concept & ontwikkeling publicatie: Kai van Hasselt, Noha, Amsterdam
Design: Jean Baptiste Castel & Noha, 2018
Eindredactie: Amsterdams Fonds voor de Kunst (AFK), Amsterdam
Beelden: AFK en/of delegatieleden en de betreffende instellingen, tenzij anders vermeld

Pagina 4/5:
Beeld liggende man in tentoonstelling: kunstwerk: Sebastian Stumpf, still from Puddles, 2013 ©Sebastian Stumpf, Gallery Thomas Fischer, Berlijn en foto installatie: © LE BAL / Matthieu Samadet
Foto rondleiding in Le Bal: Bart Koetsier
Foto Ville de Calais: Henk Wildschut, Ville de Calais, Partie Sud, 2016 © Henk Wildschut

Deze inspiratiesessie - een samenwerking tussen het AFK en Kai van Hasselt van adviespraktijk Noha - is tot stand gekomen voor de kunst- en cultuurmissie van Amsterdam naar Parijs. Doel van deze missie is om Parijs kennis te laten maken met de Amsterdamse kunst en cultuur en vice versa, én om nieuwe samenwerkingen tussen culturele instellingen te bevorderen. Met de missie wordt daarnaast aandacht gegeven aan de unieke culturele samenwerking tussen Amsterdam en Parijs in 2018-2019. Het bezoek is een initiatief van de Mairie de Paris en de gemeente Amsterdam, ondersteund door de Nederlandse ambassade in Parijs en in samenwerking met het ministerie van OCW.

✘ Gemeente
✘ Amsterdam

AFK amsterdams
fonds voor de
kunst

La Gaîté lyrique

La Place

La Colonie

La Gaîté lyrique

La Colonie

